

İLKÖĞRETİM 4. SINIF DERS KİTAPLARININ GÖRSEL TASARIMINA YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Özge Mazlum¹, Fehmi Soner Mazlum²

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ders kitaplarının görsel tasarımına yönelik öğretmenlerin görüşlerini almak ve buna göre ders kitaplarının görsel tasarımı ile ilgili öneriler geliştirmektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Bu araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim öğretim yılında Türkiye genelinde farklı illerde görev yapan 44 Türkçe ve sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Sonuç olarak; 9-10 yaş grubundaki öğrencilerin ders kitabının, açık ve anlaşılır sayfa düzenine sahip olması, görsellerinin uzmanlar tarafından nitelikli ve içeriğe uygun olarak oluşturulması gerektiği bulunmuştur. Ayrıca öğretmenler ders kitabının; “özgün ebadı olan, sayfada yazı yazılabilecek boş alanları bulunan, esprili, renkli, yalın ve eğlenceli bir kitap olmasını” önermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Ders kitabı tasarımı, görsel tasarım, grafik tasarım

¹ Yrd. Doç. Dr. Turgut Özal Üniversitesi, Ankara Meslek Yüksekokulu, Grafik Tasarımı Bölümü, omazlum(at)turgutozal.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Turgut Özal Üniversitesi, Ankara Meslek Yüksekokulu, Grafik Tasarımı Bölümü, fsmazlum(at)turgutozal.edu.tr

EVALUATION OF TEACHERS' OPINIONS ON THE VISUAL DESIGN ELEMENTARY SCHOOL 4TH GRADE COURSE BOOKS

ABSTRACT

The purpose of this paper is to obtain the opinions of teachers concerning the visual design of course books and develop recommendations regarding the visual designs of course books. From the qualitative research methods, the interview method has been used in this study. The obtained data have been solved with the content analysis technique. The study group of this research is composed of 44 Turkish and classrooms teachers working in different provinces throughout Turkey during the 2014-2015 education teaching year. At the end of the research, it has been determined that; the course book of students in the age group of 9-10 has to have a clear and understandable page layout, the visuals have to be formed by specialists in a qualified manner and as compatible with the contents. In addition, the teachers have recommended that the course book “should be a witty, colorful, plain and entertaining book in unique dimensions, with blank spaces on its pages to take notes”.

Keywords: Course book design, visual design, graphic design

1.GİRİŞ

Öğretim materyalleri bilim ve teknolojiye paralel olarak çoğalmış ve çeşitlenmiştir. Etkileşimli CD, bilgisayar, internet vb. modern araçlara rağmen basılı öğretim araçları geçerliliğini sürdürmektedir (Uluğ, 1991:121). Alan yazında bu konuya vurgu yapan birçok araştırma bulunmaktadır. Alkan'a (1979: 244-245) göre; eğitimde kuşaklar boyu kullanılan kitabın yerini hiç bir eğitim ortamı tutamamaktadır. İçerik ve işlev yönünden hiç bir ortam kitaba eşit değildir. Öğrencilere eğitim programları ile ilgili etkinliklerde üzerinde çalıştıkları konularda bilgi veren, belirli ipuçları barındıran ve onları hedefler doğrultusunda gerekli davranışları kazanmak üzere inceleme ve araştırma yapmaya yönlendiren ortam ders kitaplarıdır. Keser (2004:2) bir araştırmasında; "bu eğitim ortamının öğretme-öğrenme süreçlerindeki işlevini, son zamanlarda geliştirilen diğer çeşitli ortamlarla (özellikle bilgisayar/internet teknolojisi ile) paylaşmakla beraber, öğretimde temel bir araç olarak önemini devam ettirdiğini" söylemektedir.

Ders kitapları öğretim programlarının uygulanmasında en çok başvurulan ders aracıdır. Çok kullanılmasının sebebi öğretim programının bütün öğelerini içermesi özelliğinin olmasıdır (Büyükanan, 2003). Tor'un (2003) yaptığı bir araştırmaya göre; İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin, ödevlerini yaparken yarandıkları kaynaklar arasında ilk sırayı ders kitapları almaktadır. Bunu sırasıyla ansiklopediler, yardımcı ders kitapları, bilgisayar ve eğitim CD'leri izlemektedir. Taşdemir (2010); "özellikle yazılı ve basılı materyallerin, diğer etkenlerle birlikte okul çağı çocuklarının bilişsel, duyuşsal ve dil becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir işlev gördüğünü" belirtmiştir. Bu yönüyle ders kitapları öğrencinin derse karşı olumlu tutum geliştirmesinde ve başarılı olmasında önemli bir yere sahiptir.

Öğrenme ve öğretme sürecinde ders kitabını kullanmayı gerektiren birçok neden vardır. Yıldız (2004), Ocak ve Beydoğan (2005), bu nedenleri dört ana grupta toplamaktadır: İlki, ders kitaplarının ilgili dersin öğretim programına uygun olarak düzenlenmesidir. İkincisi, ders kitaplarının birer öğretim materyali olarak kullanılmasıdır. Üçüncüsü ders kitaplarının kullanım rahatlığı, programa göre içeriğin izlenmesinin ve ödevlendirmesinin kolay olmasıdır. Dördüncüsü ise, öğrencilerin öğrenmelerini değerlendirme fırsatı vermesidir. Yalın'a (1996) göre; öğretmen, dersin amaçlarını, öğrencilere uygulanacak testleri, öğretim stratejilerini ve ödevleri, kullanılan ders kitaplarına göre belirlemektedir; ders kitabı öğretmene sınıf içi öğretme-öğrenme faaliyetlerine yönelik fikirler vermektedir. Eğitim kurumlarında her zaman önemli bir yere sahip olan ders kitapları bilgi dolu ansiklopedi olmaktan çok, toplumun değerlerini, bakış açılarını, değişme ve gelişmelerini yansıtan kültürel ürünler olmalıdır. Bir başka deyişle bilgilerin bir araya getirildiği bir araç olmaktan ziyade, bilgilerin öğrenilmesini kolaylaştıran

etkileşimli bir araç olmalıdır (Tosun ve ark. 2001). Ders kitabı öğrenciye, öğretmenin anlattıklarını veya anlatacaklarını istediği zaman istediği yerde ve istediği tempoda inceleyebilme imkânı verir. Alkan (1995:69); “öğrenme-öğretme etkinliklerini yönlendirecek ve zenginleştirecek bir yapıda düzenlenişi ile ders kitaplarının, öğrenciyi daha zengin ve ayrıntılı yaşantılar için çeşitli kaynaklara yöneltme özelliğine sahip olduğunu” vurgulamıştır.

Öğrenme sürecindeki önemi ve etkisi birçok araştırmada yer alan ders kitaplarının nitelikli olması bir zorunluluktur. Çünkü ders kitapları, öğrencilere sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerde önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Demirel ve Kıroğlu’na (2008:5) göre; eğitim sistemimizin en önemli sorunlarından birisi ders kitaplarının kalitesinin geliştirilmesidir.

Öğrencinin ders kitabına olan tepkisinde iki etmen oldukça önemlidir. Birincisi, bireyin dil gelişimi; sözcük dağarcığı, dili kullanması vb. İkincisi, ders kitabının kendisidir. Ders kitabının resim, dil, söz dizimi, bilgi örgütlemesi ve sayfa tasarımı gibi yönlerden etkili olarak tasarlanmış olması, öğrencinin okuma performansını ve kitpla olan etkileşimini artırmaktadır (Garofalo, 1988:294).

Öğrencilerin öğrenme, hatırlama, düşünme ve problem çözme becerilerini geliştiren ders kitapları tasarlamak, öğretme, öğrenme ve kitap tasarımı ile ilgili bilimsel araştırma bulgularının kitap tasarımına uygulanmasıyla mümkündür (Yalın, 1996a:65).

Ders kitapları, öğrencinin, dolaylı olarak da toplumun bilimsel ve sanatsal düzeyini yükseltir, onları çağdaş eğitim düzeyine ulaştırır. Bilimsel düzeyin yükseltilmesi bireyi çözümleyici, toplumu ise esnek ve gelişmelere açık duruma getirir. Sanatsal düzeyin yükseltilmesi bireye ve topluma yaratıcı, hoşgörülü, çağdaş olma olanağı verir (Kula, 1988:101).

Eğitimdeki rolü ve önemi kabul edilen ders kitaplarının içerik ve görsel açıdan değerlendirilmesine yönelik çalışmalar azdır. “Ders kitaplarının metin tasarımına yönelik gelecekteki eğilim ne olursa olsun yazılı bir metnin içeriğinin anlaşılabilirliği kadar, tasarımının da anlaşılır olmasının öğrenmeye yardımcı olduğu bir gerçektir” (Yalın, 2002:150). Alpan (2004); ders kitaplarına yönelik görsel tasarım ilkelerini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada, ders kitaplarında yer alan görsel öğelerin, görsellere yer verdim kaygısıyla gerçekleştirilmekte olduğunu, üstelik bu görsel öğelerin nitelik ve nicelik açısından da yeterli görülmediğini söylemektedir. Yalın (1996:65) araştırmasında, “İlköğretim 7. sınıf Millî Coğrafya ders kitaplarının bilgilerin öğrenilme ve hatırlanmasında etkili olan yardımcı unsurlar ve metin tutarlılığı açılarından yetersiz ve tutarsız olduğunu” tespit etmiştir. Keser (2004); İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarını görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirdiği araştırmasında incelemeye alınan hiçbir kitabın görsel tasarım

ilkelerini tümüyle karşılayacak nitelikte bulunmadığını söylemiştir. Şahin (2012); bir çalışmasında; “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında metin örgütleyicileri, metindeki üst düzey yapılar, metin içerisindeki sorular, görsel öğeler ve sayfa tasarımının genellikle etkili kullanılmadığını” bulmuştur.

İlköğretim ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre görsel açıdan değerlendirilmesine yönelik bir çalışmaya alan yazında rastlanmamıştır. İlköğretim, okumayı sevme ve iyi okuma alışkanlığı kazanmada başlangıç dönemidir. Yapılan araştırmalar, ders kitaplarının görsel ve içerik tasarımı yönünde sorunlarının olduğunu göstermektedir. Bu da ders kitabının eğitsel hedeflerine ulaşmasını engellemektedir. Ayrıca ilköğretim, eğitim süreci içinde en önemli öğretim kademesi olma özelliğini taşımaktadır. İlköğretim kademesinde kazanılan bilgi ve beceriler diğer öğretim kademelerinde kazanılacak beceriler için temel oluşturmaktadır (Gürkan ve Gökçe, 1999:3). Bu nedenle ilköğretim çağındaki çocuklar için yazılacak ve basılacak kitapların niteliğine büyük özen gösterilmelidir (Ünsal ve Güneş, 2002).

Eğitimin temel unsurlarından olan öğretmenlerin, eğitim öğretimin belirlenen amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesinde ve başarıya ulaşmada önemli görevleri vardır. Öğrenciyle iç içe olan ve eğitimin uygulayıcısı rolündeki öğretmenlerin; sınıfta bizzat kullandıkları ders kitapları konusundaki görüşlerini almanın, nitelikli ders kitaplarının hazırlanmasında yol gösterici olacağı düşüncesi ile bu araştırmada; öğretmenlerin ders kitaplarının görsel tasarımı konusundaki görüşlerine başvurulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ders kitaplarının görsel tasarımına yönelik öğretmenlerin görüşlerini almak ve buna göre ders kitaplarının görsel tasarımı ile ilgili öneriler geliştirmektir.

Araştırmanın problemi

Ders kitapları ilköğretim kurumlarında, derslere karşı oluşacak ilginin temellerinin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Ders kitaplarının bir amacı da; çocuğun nitelikli görsel tasarımla, imgelerle belleğini zenginleştirmek, böylece bilginin yanında sanatsal duyarlılık kazandırmak olmalıdır. Çocuğa bir bilgi verilirken aynı zamanda çocuk estetik açıdan da eğitilmelidir. Bireyin etrafının estetik objelerle çevrili olması onun görsel algısını da geliştirecek ve görsel okur-yazar birey olarak yetişmesini sağlayacaktır.

Öğrencilerin kolaylıkla ulaşabildiği bu eğitim materyali eğitim programının hedef, içerik, eğitim durumları ve ölçme-değerlendirme öğelerini barındıran özelliklere sahip olması gerektiği gibi, görsel ve içerik tasarımı açısından da yeterli olmalıdır. Öğretmen ve öğrencilerin sürekli olarak kullandığı ders kitaplarının niteliğinin yükseltilmesi aynı zamanda eğitimin de kalitesini yükseltecek, eğitim programında belirlenen amaçlara daha kolay ulaşılmasını sağlayacaktır.

Bilginin paylaşımını sağlayan kitapların görsel ve içerik tasarımı önemsenmeli; bilgi, estetik bütünlük içerisinde sunulmalıdır. Tasarım anlayışı olmayan bir ders kitabı düşünce karmaşasına yol açabileceği için, aynı zamanda kitabı amacından da uzaklaştırır. Ders kitaplarında öğrencilerin öğrenme düzeyini olumsuz yönde etkileyen tasarım sorunlarıyla karşılaşmaktadır. Bu araştırmada; ders kitaplarının tasarımında öğrenmeyi olumsuz etkileyecek sorunlara da değinilerek, iyi bir ders kitabı tasarımının nasıl olması gerektiği konusunda öğretmen görüşlerine yer verilmiş ve ders kitaplarının görsel tasarımına yönelik öneriler geliştirilmesi hedeflenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada tarama (betimsel) modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2004:77).

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi kullanılmıştır. Briggs (1986, Akt: Yıldırım ve Şimşek:105) görüşme yönteminin, sosyal bilimler alanında yapılan araştırmalarda kullanılan en yaygın veri toplama yöntemi olduğunu savunmakta ve bu durumun, görüşme yönteminin, bireylerin deneyimlerine, tutumlarına, görüşlerine, şikâyetlerine, duygularına ve inançlarına ilişkin bilgi elde etmede oldukça etkili bir yöntem olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Görüşme formunda yer alan açık uçlu sorular ile öğretmenlerin ders kitaplarının görsel tasarımı ile ilgili görüşlerini içeren nitel veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler içerik analiz tekniği ile çözümlenmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim öğretim yılında, Türkiye genelinde farklı illerde (Edirne, Elazığ, İstanbul, Konya, Manisa, Mardin, Mersin,

Sakarya, Samsun, Yozgat) görev yapan 44 Türkçe ve sınıf öğretmeni oluşturmaktadır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde içerik nitel bulgu ve yorumlar yer almaktadır.

Öğretmenlerin; kendi açılarından işlevsel, işlerini kolaylaştıran bir ders kitabının nasıl olması gerektiği ile ilgili açık uçlu soruya yönelik görüşleri Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo1: Öğretmenler açısından işlevsel bir ders kitabı tasarımı ile ilgili öğretmen görüşleri

Öğretmenlerin Görüşleri	Kişi (Sayı)
Ders kitabının görselleri etkili/ilgi çekici/ renkli olmalı	8
Metin tasarımı okunabilir, kendi arasında gruplandırılmış olmalı	7
Görsel ağırlıklı olmalı	5
Görseller içeriğe uygun olmalı	5
Sade, anlaşılır ve öğretmene yol gösteren bir sayfa düzeni olmalı	9
Kitapta birbiriyle uyumlu renkler kullanılmalı	3
Eğlenceli olmalı	1
Sayfada öğrencinin not alması için boşluklar olmalı	2
Görsellere bakarak konu tahmin edilmeli, ancak görseller metnin önüne geçmemeli	1
Kitap genelinde konu bütünlüğü olması gerektiği gibi görsellerde de karakter bütünlüğü olmalı	1
Öğretmen kılavuz kitabının yazıları çok küçük puntoda olmamalı, 1. ve 2. dönem kitapları ayrı olmalı	1

Tablo 1’de görüldüğü üzere; öğretmenler ders kitabının işlevselliği konusunda; “Sade, anlaşılır ve öğretmene yol gösteren bir sayfa düzeni olmalı”, “Metin tasarımı okunabilir, kendi arasında gruplandırılmış olmalı” ifadelerine en çok yer vererek kitabın işlevselliğinde sayfa düzenlemesi ve metin tasarımını incelemişlerdir. Bu tespitlerden sonra öğretmen görüşlerinin çoğunluğu görsellerin niteliği, kullanımı ve tekniği ile ilgilidir. Bu bulgu öğretmenler açısından, İlköğretim 4. Sınıf ders kitapları için görsellerin önemli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 2’de öğretmenlerin; öğrenciler açısından işlevsel bir ders kitabının nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşleri yer almaktadır:

Tablo 2: Öğrenciler açısından işlevsel bir kitap tasarımı ile ilgili öğretmen görüşleri

Öğretmen Görüşleri	Kişi (Sayı)
Etkili ve dikkat çekici görseller kullanılmalı	17
Renkli olmalı	10
Metin tasarımı okunabilir, kendi arasında gruplandırılmış olmalı	3
Renkleri ilgi çekici olmalı, renk uyumu olan bir kitap olmalı	3
Sayfa tasarımı sade ve kolay algılanır olmalı	4
Kitap genelinde bütünlük açısından aynı görsel karakterler devam etmeli	2
Büyük puntolu yazı karakteri kullanılmalı	2
Eğlenceli/esprili olmalı	2
Görseller bir uzmanın/ressamın elinden çıkmalı	1
Gerçekçi, somut, anlaşılır görseller kullanılmalı, soyut/sürrealist resimler kullanılmamalı	1
Sayfada öğrencilerin yazı yazabilecekleri boş alanlar olmalı	1
Çok kalın olmayan bir kitap olmalı	1
Etkinlikler konunun hemen ardından gelmeli, arka sayfalarda yer almamalı	1
Kaliteli kağıda kaliteli bir baskı olmalı	1
Dijital ortam ile bağlantılı olmalı	1

Tablo 2’de görüldüğü üzere öğretmenlerin görüşlerinin çoğu (19) “görsellerin niteliği” konusundadır. Bunlar; “ders kitabının etkili ve dikkat çekici görseller barındırması, bir uzmanın/ressam tarafından çizilmesi vb”.’dir. Öğretmenler; “ders kitabında çizgi film kahramanlarını/ karakterlerini anımsatan görseller kullanılmasının, renkleri dikkat çekici ve uyumlu kullanmanın, dijital ortam ile bağlantılı olmanın” öğrencinin daha çok ilgisini çekeceğini düşünmektedirler. Ayrıca öğretmenler sayfa tasarımı ve metin tasarımı ile ilgili görüşlerini yinelerken mevcut kitaplarda sık karşılaşılan bir sorun olarak dile getirilen ve sayfa tasarımı ile ilgili bir sorunu da “etkinlikler konunun hemen ardından gelmeli, arka sayfalarda yer almamalı” şeklindedir.

9-10 yaş grubu öğrencilerin ders kitaplarındaki görsellerin tür ve teknikleri ile ilgili öğretmen görüşleri Tablo 3’de yer almaktadır:

Tablo 3: 9-10 yaş grubu öğrencilerin ders kitaplarındaki görsellerin tür ve teknikleri ile ilgili öğretmen görüşleri

Öğretmen Görüşleri	Kişi (Sayı)
Karikatür tarzı resimleme kullanılmalı	13
Gerçekçi fotoğraflar kullanılmalı	9
Çizgi film karakterleri/ kahramanları/animasyon çizimleri kullanılmalı	6
Renkli/canlı olmalı	2
Fotografik kolaj kullanılabilir	2
Bol görsel kullanılmalı	1
Baskı kalitesi yüksek olmalı	1
Çocuklara yönelik semboller (örn: sorularda, bilgi notlarında vb.) kullanılmalı	1
Milli değerlerimizi/kahramanlarımızı yansıtan resimlemeler kullanılmalı	1

Tablo 3’de görüldüğü gibi öğretmen görüşlerinin çoğunluğu (19 görüş), 9-10 yaş grubu öğrencilerin “karikatür/ çizgi film karakterleri/ kahramanları/ animasyon çizimlerinin ders kitaplarında kullanılması gerektiği” hususundadır. Öne çıkan görüşler arasında; görsellerde kullanılacak mizahi yaklaşımın akılda kalıcılık sağladığı yer almaktadır. “Gerçek fotoğrafların da konuya göre kullanılabileceği” görüşünde olan 9 öğretmen bulunmaktadır.

Tablo 4’de; öğretmenlerin ders kitaplarındaki görsellerin ifade biçimi ile ilgili görüşleri yer almaktadır:

Tablo 4: Ders kitabındaki görsellerin ifade biçimi ile ilgili öğretmen görüşleri

Öğretmen Görüşleri	Kişi(sayı)
Görseller metni doğrudan anlatmalı, somut, kolay anlaşılabilir görseller kullanılmalı	17
Düşünmeye sevk eden/ dolaylı anlatım içeren görseller kullanılmalı	5
Düz ve dolaylı anlatımlı görseller birlikte kullanılmalı	4
Esprili bir şekilde metni desteklemeli	1

Tablo 4’de yer alan bulgular incelendiğinde; öğretmenlerin çoğunluğunun “sayfada ilgili metni doğrudan anlatan, somut, kolay anlaşılabilir görsellerin tercih edilmesinin daha uygun olacağını” ifade ettikleri görülmektedir. 4 kişi ilgili “metni düz ve dolaylı anlatımlı görseller birlikte kullanılarak anlatılmasını” uygun bulurken, 5 kişi ise “düşünmeye sevk eden/dolaylı anlatım içeren görseller kullanılması” görüşündedir.

Tablo 5’de 4. sınıf öğrencilerinin ilgisini çekecek ders kitabının ebadına ilişkin öğretmen görüşleri yer almaktadır:

Tablo 5: 4. Sınıf öğrencilerinin ilgisini çekecek ders kitabının ebadına ilişkin öğretmen görüşleri

Öğretmen Görüşleri	Kişi (Sayı)
Klasik ders kitabı boyutu olmalı	10
Kare olmalı	5
Yatay dikdörtgen olmalı	4
Büyük ebatlı olmalı	3
Küçük el kitabı ebadında olmalı	2
Farklı şekiller (daire, kalp, ev vs.) olabilir	2
Klasik fakat her ünitenin fasikül halinde yer aldığı bir kitap olmalı	1

Tablo 5’de görüldüğü gibi; öğretmen görüşlerinin 10’u “klasik ders kitabı” boyutunda olması gerektiği yönündeyken, 17’si “ders kitabının farklı ve özgün bir boyutta olabileceği” yönündedir. Bu bulguya göre özgün boyutta bir ders kitabının öğrencinin daha çok ilgisini çekeceği söylenebilir.

Tablo 6’da ders kitabında kullanılan görsellerin yoğunluğu ile ilgili öğretmen görüşleri yer almaktadır:

Tablo 6: Ders kitabında kullanılan görsellerin yoğunluğu ile ilgili öğretmen görüşleri

Öğretmen Görüşleri	Kişi (Sayı)
Her sayfada görsel olmalı	10
Her sayfada görsel olmamalı, çocuğun hayal dünyasını kullanabilmesine izin verilmeli	5
Görsel metin yarı yarıya olmalı	2

İçeriği tam olarak yansıtmalı	7
Sayfanın tümünü kaplamalı	1
Görsellerle desteklenmeyen metinler dikkat çekmemektedir. Metindeki olayı anlatan 2-3 görsel yeterli	1
Gereksiz görsel kullanılmamalı	2

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, ders kitaplarının “bol görsele sahip olması” yönündeki görüşler öne çıkarken; “görsellerin her sayfada olmaması, çocukların hayal dünyasını kullanmasına izin verilmesi” görüşü de dile getirilmektedir. Ayrıca öğretmenlerden alınan önemli bir görüş ise; “ders kitaplarında içeriği desteklemeyen, öğrencinin hayal gücüne ve öğrenme seviyesine hitap etmeyen zoraki görsel kullanılmaması” gerektiğidir. Bu görüş öğretmenlerin ders kitaplarında bulunan görsellerin yoğunluğu kadar bu görsellerin niteliğiyle de ilgilidir.

9-10 yaş grubundaki öğrencilerin en çok okuduğu kitap/kitap serileri ile ilgili öğretmen görüşleri Tablo 7’de yer almaktadır:

Tablo 7: 9-10 yaş grubundaki öğrencilerin en çok okuduğu kitap/kitap serileri ile ilgili öğretmen görüşleri

Öğretmen Görüşleri	Kişi
Saftrik serisi	8
Levent serisi	5
Pıtırık Serisi	4
Türk Dünyası Masalları	4
Keloğlan Masalları	4
100 Temel Eser	3
Binbir Gece Masalları	3
Profesör Kip Serisi	2
Şirin Serisi	2
Andersen Masalları	2
Sihirli Gözlük Serisi	2
Değerler Eğitimi Serisi	2

Ayrıca; öğretmen görüşleri arasında bulunup da tabloda yer almayan “Oliver Twist, Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, Küçük Prens, Efe Bacaksız Serisi, Çılgın Dedemin Zaman Makinası, Sevimli Arkadaşlar, Afacan Dedektifler, Haylazlar

Okulu, Ezop Masalları, Prenses Okulu, Nasrettin Hoca, Pınar Serisi, La Fontaine Masalları...” yer almaktadır. Tablo 7’de de görüldüğü gibi, öğretmen görüşlerine göre, öğrencilerin en çok okuduğu kitap ve kitap serileri karikatür tarzı resimlemeleri olan Saftrik, Levent ve Pıtırık tarzı popüler kitaplardır.

TARTIŞMA

Ders kitapları ilköğretim kurumlarında, derslere karşı oluşacak ilginin temellerinin oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Ders kitabının içeriği kadar, görsel tasarımının da bilgiyi aktarmada önemli işlevi vardır. Bu öğretim materyalleri nitelikli tasarlandıklarında öğrencinin görsel ve sözel hafızasının gelişmesini sağlayacaktır. Ayrıca ders kitabının tasarımına verilecek önem, çocuğun görsel sanatlar eğitimine katkı da sağlamaktadır. Bu sayede çocukluk döneminde dolaylı olarak verilecek görsel sanatlar eğitimi sayesinde çocukların estetik zevklerinin ve güzeli ayırt etme kabiliyetlerinin gelişmesi sağlanabilir.

Ders kitaplarındaki resimlemeler, çocukların konuyu daha kolay kavramasına yardımcı olur. Yoğun bilgi içeren metinler barındıran ders kitaplarında illüstrasyon, fotoğraf, grafik düzenleme, tablo gibi görsel elemanlar hem kitabı estetik açıdan zenginleştirmekte ve güzelleştirmekte, hem de öğrencilerin dikkatini toplamalarına yardımcı olarak onları yönlendirmektedir. Bu sebeple resimlemelerin anlatım, teknik ve estetik açıdan yeterli olması gerekmektedir. Ders kitaplarında yer alan görsel elemanların, metnin kavranmasını kolaylaştırdığı, öğrencilerin derse olumlu tutum geliştirmesine katkı sağladığı ve kitabın cazibesini artırdığı bilinmektedir. Ancak İcmeli’nin (1996) araştırmasına göre; ilköğretim ders kitaplarında yer alan resimlemeler, çoğunlukla desen hataları barındırmaktadır ve figürler, kuru bir anlatımla, sevimsiz, espriden uzak çizilmişlerdir. Bu araştırma kapsamında görüşlerine başvurulmuş öğretmenler 4. Sınıf öğrencileri için hazırlanacak ders kitaplarında görsel olarak özgün illüstrasyon kullanımının çocukların daha çok ilgisini çekeceğini belirtmişlerdir.

Becer (1996:140)’e göre illüstrasyonlar, okuyucuya sadece bilgi verme amacı olmadan, okuyucunun dikkatini çeken, görsel kültür ve beğeni düzeyini yükselten, metinde sözü edilen olguyu görselleştiren çalışmalardır. Fotoğrafın görsel öğeler arasındaki yeri yadsınamaz; ancak yapılan araştırmalar çocuklar üzerindeki etkisinin illüstrasyonlara göre daha az olduğunu göstermiştir. Çocuklar fotoğrafı kuru, katı, espriden uzak bir anlayışa sahip olarak değerlendirmektedir (Erkmen, 1996). Ancak illüstrasyon yerine fotoğraf kullanılması gereken durumlar da olacaktır. İlkokul 1. sınıfta fotoğraf kullanımında birkaç örnekle yetinmek gerekirken, ilerleyen sınıflarda aşamalı olarak fotoğrafın sayısı ve niteliği artırılabilir (Erkan, 1998:89).

Ders kitaplarında fotoğraf ve illüstrasyonlara ek olarak farklı görsel öğelere de yer verilmektedir. Karikatürler, grafikler, şemalar, tablolar ve haritalar anlatıma yardımcı olacak diğer görsel öğeler arasında yer almaktadır (Kılıç, Seven, 2007). Bu araştırmada; öğrencilerin Saftirik tarzı karikatürlerin kullanıldığı popüler kitapları sevdiği yönünde önemli bulgular elde edilmiştir. Ders kitaplarında konu ile ilgili orijinal, öğrenci seviyesine uygun, canlı ve çekici olan resim, fotoğraflarla birlikte grafik, şema, plan, harita ve diğer görsel öğelerden de faydalanılmalıdır (Baş, 2002).

Ders kitapları diğer çocuk kitaplarından farklı olarak resimlenir. Ders kitaplarındaki resimlemeler, metne bağlı olarak bilgilendirmeyi sağlar. Resimlemenin metinle bağlantısının tam olmasının yanında çocuğun ilgisini çekebilecek estetik değere de sahip olması gerekmektedir. Resim-metin ilişkisi bulunan ancak estetik değerden yoksun bir resimlemenin yararından söz etmek mümkün değildir (İşcan, 2004:90). Görsellerin açık, net ve metinle ilişkili olması, sanatsal değerler taşıması önemlidir (Gönen ve ark., 2011:264). Atmaca'ya (2006) göre de; kitap resimleri motivasyonu sağlamakla birlikte, eğlendirici, öğretici nitelikte olmalı ve çocuklara estetik zevk kazandırmalıdır. Çocuk okuduğunu resimlerde de görmeyi bekler. Resimlerin metnin içeriği ile çelişmemesi, olumsuz anlamlandırmalara sebep vermemesi gereklidir. Resimsel anlatımlar, metinde anlatılanı ortaya koymanın ötesinde, metnin planı ya da ana düşüncesiyle örtüşen ve buna ek olarak yeni ve zengin ayrıntılara da sahip bir konumda olmalıdır (Kara, 2012:229). Bu araştırmada; ders kitaplarında içeriğe uygun, ilgi çekici ve nitelikli görsel kullanılması gerektiği bulgusu elde edilmiştir. Yine öğretmenler tarafından belirtilen önemli bir sorun da mevcut kitapların içeriği desteklemeyen, konu ile ilgi seviyesi düşük görseller içermesidir.

Diğer bir konu da, ders kitaplarında (yazıda, zeminde) çok sayıda renk kullanımının görsel karmaşa yarattığı, bütünlüğü azalttığı bunun da ders kitabının okunabilirliğini olumsuz yönde etkilemekte olduğudur. Rengin öğretim materyallerinde bilginin anımsanmasında etkili olduğu, dolayısıyla öğrenmeye yardımcı olduğu söylenebilir (Hartley, 1996:789; Petterson, 1993:285). Bu sebeple tasarım ilkelerine göre, dikkatli ve görsel karmaşa oluşturmayacak bir şekilde kullanılmalıdır. Bu araştırmada öğretmenler, ders kitabının canlı ve ilgi çekici olması gerektiğini, fakat kullanılan renklerin uyumlu olması gerektiğini söylemişlerdir. Metin ve resmin iç içe tasarlandığı durumlarda, metin için kullanılan yazı rengi ile zemin renginin birbiri ile zıtlık oluşturmasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde metni okumak güçleşecektir (Karatay, Pektaş, 2012:187). Okunabilirlik açısından metin-zemin ilişkisi önemle ele alınmalıdır. Metin-fon zıtlığının yetersiz olduğu, görsellerle metinlerin çakıştığı ve koyu renk fon içinde açık renk yazının

sıklıkla tercih edildiği görüldüğünden metin-zemin ilişkisi üzerinde durulmalıdır (Sürmeli, Kaptan, 2011).

Sonuç olarak; öğretmenlerin 9-10 yaş grubundaki öğrencilerin ders kitabının görsel tasarımı ile ilgili öncelikli tespiti kitabın işlevselliği yönündedir. Ders kitabının açık ve anlaşılır sayfa düzenine ve okunurluğa destek veren metin düzenlemesine sahip olması öğretmenler tarafından işlevsel bir ders kitabının en önemli unsurları olarak belirtilmiştir. Ayrıca görsel tasarımının; “renkli, yalın ve anlaşılır sayfa düzenine sahip, özgün ve farklı bir ebadı ve bir tasarım planı olan, sayfada yazı yazılabilecek boş alanları bulunan, esprili ve eğlenceli bir kitap olmasını” önermişlerdir. Ayrıca öğretmen görüşleri doğrultusunda, ders kitabı niteliğini kaybetmemesi şartıyla bol görsel kullanılması, bu görsellerin nitelikli ve içeriğe uygun olması, görsellerin işin uzmanları tarafından üretilmesinin faydalı olacağı söylenebilir. Kitap genelinde karakterlerde de bütünlük olması öğretmenler açısından önemlidir. Öğretmenler; metin tasarımının okunabilir, kendi arasında gruplandırılmış olması gerektiği görüşündedir. Ayrıca; ders kitabı çok kalın bir kitap olmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Alkan, C. (1979). *Eğitim Ortamları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:85, Ankara.
- Alkan, C. (1995). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara:Atilla Kitabevi.
- Alpan, G. B. (2004). *Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Alpan, G. B. (2008). *Ders Kitaplarındaki Metin Tasarımı*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(1), 107-134.
- Atmaca, A. E. (2006). *İlköğretim Ders Kitaplarında Görsel Tasarım ve Resimleme*, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:171, 318-328.
- Baş, B. (2002). *4306 sayılı sekiz yıllık İlköğretim kanununun kabulünden sonra İlköğretim kurumlarının altıncı sınıflarında okutulan Türkçe ders kitapları üzerine bir inceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Becer, E. (1996). *İletişim ve Grafik Tasarım*, Ankara: Dost Yayınevi.
- Büyükalan, S. (2003). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler*, (Ed. Cemalettin Şahin), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Demirel, Ö. ve Kıroğlu, K. (2008). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Erkan, A. (1998). *Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Resimleme ve Metin İlişkisi*. Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Erkmen, N. (1996). *Çağdaş Bir Ders Kitabı Nasıl Olmalı? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler*. Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu, No:11. Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi.

- Garofalo, K. M. (1988). *Typographic Cues As Aid To Learning From Textbooks*. Visible Language, 22(2), 273-297.
- Gönen, M., Katrancı, M., Uygun, M. ve Uçuş, Ş. (2011). *İlköğretim Birinci Kademe Öğrencilerine Yönelik Çocuk Kitaplarının, İçerik, Resimleme ve Fiziksel Özellikleri Açısından İncelenmesi*. Eğitim ve Bilim Dergisi, 36 (160), 250-265.
- Gürkan, T. ve Gökçe, E. (2000). *İlköğretim İlkokuma-Yazma Kitaplarının İncelenmesi*. S. Sever (Ed.). *1. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu Sorunlar ve Çözüm Yolları (51-66)*. A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları No:1, Ankara.
- Hartley, J. (1996). *Text design*. In D. H. Jonassen (Ed.) *Handbook of research for educational communications and technology*. Prentice Hall. 795-817.
- İçmeli, M. (1996). *Türkiye’de İlköğretim Kitaplarında Fiziksel Yapı, Tasarım ve İllüstrasyon Sorunları*, Sayı: 11. Ankara: Türk –Alman Kültür İşleri Kurulu Yayını.
- İşcan, A. (2004). *Türkçe ders kitaplarında yer alan edebi metinlerin öğrencilere estetik zevk kazandırmadaki rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Kara, C. (2012). *Çocuk Kitabı Seçiminde Resimlemelerle İlgili Olarak Ebeveynin Dikkat Etmesi Gereken Başlıca Unsurlar*. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1 (1), 225-232.
- Karatay, H. ve Pektaş, S. (2012). *Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesine Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması*. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10, 183-204. <http://dx.doi.org/10.14520/adyusbd.315>.
- Karasar, N. (2004). *Bilimsel Araştırma Yöntemi, (Onüçüncü Baskı)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Keser, H. (2004). *İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi*, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt2, Sayı3.
- Kılıç, A., Seven, S. (2007). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kula, O. B. (1988). *Ders Kitabının Yapımında Gözetilen Bilim, Kuramsal ve Didaktik Çerçeve*, ÇÜ Eğitim Fakültesi Dergisi 2.1, 97-107.

- Ocak, G., Beydoğan, H.Ö. (2005). *İlköğretim Okulları 3. Sınıf Hayat Bilgisi Ders İçeriğinin Amaçlarla Tutarlılık ve Öğrenci Seviyesine Uygunluk Açısından Yeterlilik Düzeyi*. G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. 6 (1) 109- 132.
- Petterson, R. (1993). *Visual information. Educational Technology Publications Englewood Cliffs*, New Jersey 07632.
- Sürmeli, K. ve Kaptan, A. Y. (2011). *Çocuk Dergilerinin Grafik Tasarımı*. 3. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu(5-7 Ekim 2011) Bildirileri, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 577-584.
- Şahin, M. (2012), *Ders Kitaplarının Mesaj Tasarımı İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi*, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 13, Sayı 3, -154.
- Taşdemir, M. (2010). *Ders Kitaplarının Kullanımında Anlama Stratejilerinin Kullanımı İle Başarı Arasındaki İlişki Üzerine Bir Durum Çalışması*. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(4), 913-947.
- Tor, H. (2003). *İlköğretim Öğrencilerinin Bilgi Teknolojilerinden Yararlanma Düzeyleri üzerine Bir Araştırma*. The Turkish Online Journal of Educational Technology. JOJET. 3. (1). Article16.
- Tosun, C. Doğan, R. ve Korkmaz, A. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara:Nobel Yayınları.
- Ünsal Y. Güneş, B. (2003). *İlköğretim 6. Sınıf Fen Bilgisi Ders Kitabının Fizik Konuları Yönünden İncelenmesi*, GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 23, Sayı 3. 115-130.
- Uluğ, F. (1991). *Okulda Başarı*, Ankara: Remzi Kitapevi.
- Yalın, H. İ. (1996). *Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*. 6. Millî Eğitim Sempozyumu, Kütahya.
- Yalın, H. İ. (1996a). *Ders Kitapları Tasarımı*. Millî Eğitim Dergisi. Sayı: 132, 61-65.
- Yalın, H. İ. (2002). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.

Yıldırım A., Şimşek, H. (2004). *Nitel Araştırma Yöntemleri. (Dördüncü Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldız, R. (2004). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Konya: Nobel Yayın Dağıtım.